

Gondolatok a hazai szakképzésről

Benczik Judit

A magyarországi szakképzési reformok szorosan összefüggnek az Európai Unióban érvényesülő tendenciákkal, a tankötelezettség megemelésével és az intézmények működési problémáival. A jövő szakemberigényeinek kielégítéséhez az Európai Unió ajánlásai is szorgalmazták a tagországok számára a képzési folyamatba történő beavatkozásokat. Ezzel az elvárással és az 1990-es években zajló gazdasági, foglalkoztatási, valamint a szakmák iránti keresleti változásokkal összefüggésben a hazai szakképzés szerkezeti változásokon ment keresztül, ami a képzés gyakorlatát is alapvetően érintette.

A korábbi szocialista nagyüzemekre alapozott gazdaság összeomlása megváltoztatta a munkaerő-kereslet szerkezetét és a szakképzés gyakorlati képzésének feltételeit. A munkaerő-piaci folyamatokat hazánkban is egyre inkább az iskolázottság és a munkában szerzett tudás határozza meg, amely együtt jár az oktatás iránti kereslet növekedésével. Az oktatási expanzió következtében ugrásszerűen megnőtt az érettségit adó középiskolákban és a felsőfokú intézményekben tovább tanulók száma és aránya.

Szerkezetváltás az iskolarendszerben

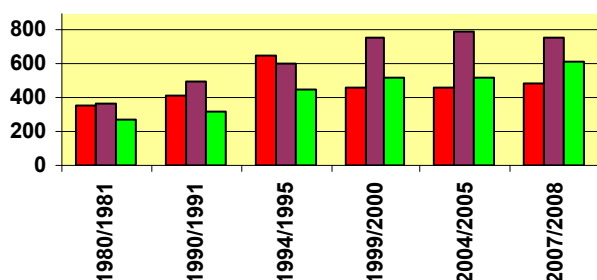
A közoktatási rendszer horizontális szerkezetében végbement változásokat az jellemezte, hogy

- a szakmunkásképző iskolák szakközépiskolai,
- a szakközépiskolák gimnáziumi,
- számos általános iskola pedig szakiskolai osztályok indításával próbált meg tanulókat szerezni.

Az 1. ábrán jól érzékelhető az érettségit adó iskolatípusok számának növekedése. A nyolcvanas években a szakmunkásképző intézetek és a szakközépiskolák száma még közel azonos volt. A kilencvenes évektől a szakközépiskolák és gimnáziumok száma nagymértékben emelkedett. A középfokú képzést biztosító iskolák összesített száma a huszonnyolc év alatt kétszeresére nőtt. A tanuló létszám ugyanakkor nem változott ilyen mértékben.

A közoktatási intézmények számának alakulása Magyarországon

■ Szakiskola ■ Szakközépiskola ■ Gimnázium

1. ábra

Forrás: OKM Közoktatási statisztikai adatok alapján saját szerkesztés

Az 1. táblázat a középiskolai tanulók intézményválasztásában az évek alatt fokozatosan bekövetkezett változásokat szemlélteti. Az 1980/81-es tanévben a tanulók majdnem fele, 45 %-a tanult szakmunkásképző intézményben, 55 %-uk érettségit adó középiskolában, amiből 33 % szakközépiskolai képzésben vett részt. A 2007/08-as tanévre ez az arány erőteljesen eltolódott a szakközépiskolai és gimnáziumi képzések felé (22:78 %). Az utóbbi két iskolatípus között a létszámarány megoszlás alig változott, mindvégig 55:45 % körüli.

Az adatokból az is megfigyelhető, hogy a középfokot nappali tagozaton végző hallgatók létszáma a nyolcvanas években, tíz év alatt 145 ezer fővel növekedett, az utóbbi tizenhét évben pedig csak 50 ezer fővel. Összehasonlítva ezt az intézmények számával, a nappali tagozaton tanulók létszáma csak 30 %-os emelkedést mutat az intézményi 50 %-os növekedéshez képest, ami az intézményrendszer szétaprózódására, gazdaságtalan működtetésére utal, és beavatkozást követelt: egyrészt szakképző intézmények megszüntetését, összevonását, mint pl. a fővárosban a 2006/07 tanév végén.

A strukturális változáshoz a gazdaság által kikényszerített munkavállalási életkor kitolódása is hozzájárult. A nyolcvanas években a rövid képzési idő és a kimondottan gyakorlatorientált képzés miatt törekedtek a szakképzésbe a tanulást egy életre letudni kívánók. A 2. ábra mutatja az 1990-es évektől a szakiskolát kezdők számának jelentős csökkenését és a szakközépiskolába beiratkozók számának növekedését a 90-es évekig, majd ezt követően a létszám ebben a képzési típusban állandósult.

Az 1980-as, 1990-es években a szakmunkásképzőt végzett fiatalok 17 évesen a gyors munkavállalás reményében tömegesen hagyták el az iskolát, azonban a megváltozott munkaerő-piaci körülmények miatt többen munkanélküliséggel szembesültek. Erre példa egy fővárosi adatokat tartalmazó grafikon (3. ábra), amely a regisztrált álláskeresők életkor szerinti összetételét mutatja.

A kilencvenes évek elején sokkal magasabb volt a fővárosban a fiatal álláskeresők száma, mint napjainkban. Az ábrából leolvasható, hogy az ezredfordulót követően a 20 év alatti korosztályból szinte alig van munkát kereső fiatal. A munkaerő-kereslet hányra és a magasabb iskolázottság iránti igény jellemezte gazdasági és társadalmi folyamatok miatt a szakképzés kezdete későbbre tolódott.

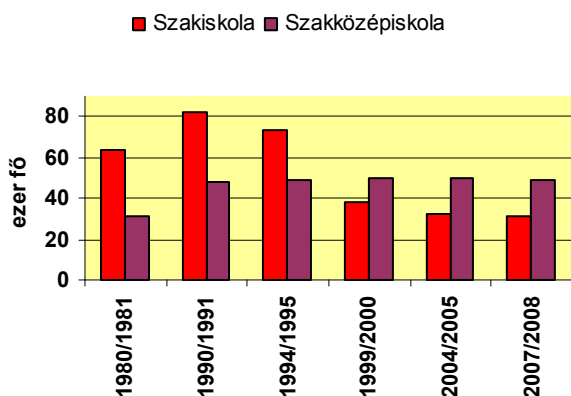
1993-ban közel kétharmados többséggel törvénybe

1. táblázat. Középfokon tanulók létszámának alakulása (fő)

	Szakiskola	Szakközépiskola	Gimnázium	Összesen
1980/1981	166 740	113 838	89 400	369 978
1990/1991	222 204	168 445	123 427	514 076
1994/1995	185 751	196 965	158 957	541 673
1999/2000	117 038	241 369	175 492	533 899
2004/2005	123 403	245 302	175 492	544 197
2007/2008	123 192	242 016	200 026	565 234

Forrás: OKM Közoktatási statisztikai adatok alapján saját szerkesztés

Kezdő évfolyamosok létszáma a nappali rendszerű szakképzésben

2. ábra.

Forrás: OKM Köznevelési statisztikai adatok alapján saját szerkesztés

iktatták a 8-ról 10 évre felemelt általános képzést. A 3 éves szakiskolai képzést felváltotta a 11. évfolyamtól működő szakképzés, 2+2, majd 2005-től 16 szakmában a 2+3 éves képzési szerkezet. A 4 éves szakközépiskolai képzés átalakult 4+2 éves képzéssé, érettségi után 13. és 14. szakképző évfolyamokkal – ez látható a 2. táblázatban a 2000-es tanév képzési struktúrájában.

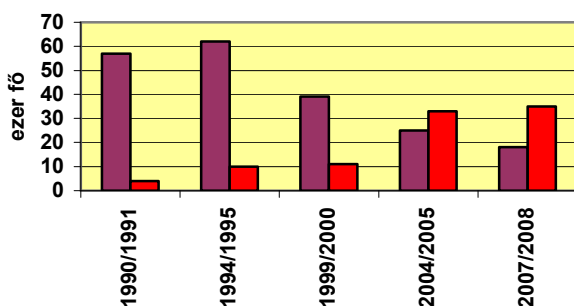
Fokozatosan növekedni kezdett az érettségi után szakképesítést szerzők száma is. Majdnem annyival emelkedett, mint amennyivel az érettségihez nem kötött szakmunkásvizsgát tevők száma csökkent (4. ábra). A szakiskolai képzések jelentős térszerkesztését szemlélteti ez a változás. A kilencvenes évek elején a szakképesítést szerzők arányában még 92 % volt a szakmunkás végzettség, napjainkra ez már csak 30 % körüli, azaz 70 % azok aránya, akik érettségi után választanak szakmát és szereznek középfokú szakképesítést.

Térségi Integrált Szakképző Központ

A köznevelési intézmények gazdaságtalan működtetésének másik beavatkozási területe a 2007. évi szakképzési¹ és köznevelési² törvények módosítása kö-

Szakképesítést szerzők számának alakulása Magyarországon

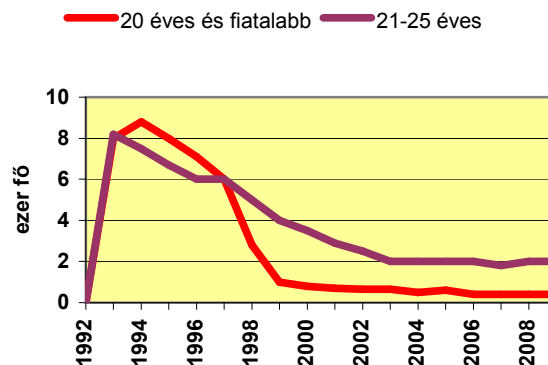
■ Érettségihez nem kötött szakképzettséget szerzettek száma
■ Érettségihez kötött szakképzettséget szerzettek száma

4. ábra.

Forrás: OKM Köznevelési statisztikai adatok alapján saját szerkesztés

Regisztrált álláskereső összetétele életkor szerint (Budapest)

3. ábra.

Forrás: ÁFSZ Közép-magyarországi Regionális Munkaügyi Központ statisztikai adatok

vetkeztében létrejövő új intézménytípus, a Térségi Integrált Szakképző Központ (TISZK).

A koncepció szerint szükségessé vált

- a szakképzési kapacitásszabályozás törvényi hátterének megteremtése,
- a pályaválasztás, pályaeorientáció és pályakövetés rendszerének kialakítása,
- a szakmai vizsgák ellenőrzésének komplex rendszere.

Az elképzelés kapcsolódik a lisszaboni célkitűzésekhez, a szakképzés fejlesztését a modern munkaerőpiac gyorsan fejlődő szükségleteihez igazítja. A TISZK intézményei koncentrálnak a szakképzésre szánt pénzeket és a legjobb szakembereket, biztosítják a legkorszerűbb gyakorlati képzési feltételeket, egy tanácsadó testület közreműködésével közvetlen kapcsolatban állnak a munkaerőpiaccal, és regionális együttműködésre is alkalmasak. Az oktatásirányítók szakképzési reformelképzeléseikben ezzel az intézmény típussal látják biztosítottak a megfelelő szakmai kompetenciák és képesítések megszerzhetőségét.

Az intézményfenntartók, költségvetési intézmények,

2. táblázat. A középfokú oktatás és képzés tagozódása 1990-ben és 2000-ben az egyes évfolyamokon

	9-10. évf.	11. évf.	12. évf.	13-14. évf.
1990				
Gimnázium	Ált. képzés	Ált. képzés	Ált. képzés	–
Szakközépiskola	Szakképzés	Szakképzés	Szakképzés	–
Szaktanulmányi képzés	Szakképzés	Szakképzés	–	–
2000				
Gimnázium	Ált. képzés	Ált. képzés	Ált. képzés	–
Szakközépiskola	Ált. képzés	Szakmai előkész.	Szakmai előkész.	Szakképzés
Szaktanulmányi képzés	Ált. képzés	Szakképzés	Szakképzés	–

Forrás: OKM Köznevelési statisztikai adatok alapján saját szerkesztés

3. táblázat. Az iskolarendszerben oktatott könnyűipari szakképesítések régiónkénti besorolása

Szintentartó (támogatott)
Fejlesztendő (kiemelten támogatott)
Csökkentendő (nem támogatott)
Nem jelölt

Szakképesítés neve	DA	DD	ÉA	ÉM	KD	KM	NYD
Bórdíszműves							
Bőrműves							
Bőrtárgykészítő (RÉSZ)							
Cipész, cipőkészítő, cipőjavító							
Díszlet- és jelmeztervező asszisztens							
Divat- és stílustervező							
Könnyűipari technikus							
Kötő- és varrógép műszarész							
Ruhaipari technikus							
Szabó							
Textilipari technikus							
Textilműves							
Textilrajzoló és -modelltervező asszisztens (Elágazás)							
Textiltermék-összeállító (RÉSZ)							

Forrás: Oktatási Hivatal „Regionális fejlesztési és képzési bizottságok határozatai a szakképzés irányairól és arányairól” c. elemzés

valamint a diákok és szülők szakmaválasztási döntéseit kívánja segíteni a munkaerő-piaci információk képzésbe való bevonása a szakképzés koordinációjában és fejlesztésében hatáskörrel rendelkező regionális testületek (Regionális Fejlesztési és Képzési Bizottság, RFKB) létrehozásával. A régiók szakképzését az RFKB-k hangolják össze, meghatározó szerephez jutva a fejlesztési források elosztásában. A munkaerő-piaci információk intézményesített megjelenésének célja az oktatást irányítókról, hogy a fenntartók, a diákok és a szülők korrekt döntéseket hozhassanak a szakmaválasztás kérdésében. Bábosik Zoltán (2006) szerint „Az iskolarendszerű szakképzés ... sohasem lesz képes követni a munkaerő-piaci mozgásokat, hiszen ez utóbbiak lényegesen gyorsabbak az iskolában bekövetkező változásoknál. Ezért jut igen fontos szerephez az iskolarendszeren kívüli szakképzés, a felnőttképzés, és ezért kell megteremtteni a szakmai szinkront. A rendszerek ugyanis nem párhuzamosan működnek, hanem egymásra épülnek.”

A TISZK-ek és RFKB-k együttműködése a régiók munkaerő-piaci igényeinek kielégítése szempontjából is kívánatosnak tekinthető. A moduláris képzési rendszer hosszú távú működésének lehet az alapja, biztosítva az intézmények hatékony működőképességét. Az RFKB-k adott tanévre vonatkozóan meghirdetik az iskolarendszerű képzésben indítható szakmákat és létszámokat.

Könnyűipari szakképzés

A regionális fejlesztési és képzési bizottságok határozatai a szakképzés irányairól és arányairól szóló 2009. február 4-i elemzésben³ olvashatók a 3. táblá-

zatban, kiemelve a könnyűipari szakmákra vonatkozó adatokat.

A 4. Művészet, közművelődés, kommunikáció szakmacsoportba az alábbi, a könnyűiparhoz kapcsolható szakképesítések tartoznak:

- Bőrműves,
- Díszlet- és jelmeztervező asszisztens,
- Divat- és stílustervező,
- Textilműves,
- Textilrajzoló és -modelltervező asszisztens (Elágazás).

Az RFKB-k határozatai alapján a szakmacsoportban országos szinten a jelenleg is oktatott szakképesítések 2 %-át fejleszteni, 42 %-át csökkenteni szükséges. Az 52 szakképesítésből négy érinti a textil, bőr, cipő és ruházati képzéseket, amelyek közül egy-egy régióban található fejlesztendő szakképesítés. A csökkentő szándékot három régió jeleníti meg.

A szakmacsoportban, az iskolarendszerű képzésben oktatott szakképesítések száma az elemzés alapján nem éri el a 30 %-ot. Ez a tény azért sajnálatos, mert **az európai szakoktatás stratégiája (EURATEX) szerint az európai ruházati ipar előnyeinek kiaknázásaként a divat- és stílustervezők és az új textíliákkal foglalkozó szakemberek képzésének kell nagyobb teret kapni.** A divat- és stílustervezés oktatási stratégiájában számításba kell venni a társadalmi megnyilvánulásokat (népesség előregedés, az Európai Unióba történő bevándorlás). Ez a magyarországi könnyűipar fejlesztésének egyik lehetősége is lehetne, amit az iskolarendszerű szakképzés jelenleg az RFKB határozatai alapján nem tesz lehetővé.

A 10. Könnyűipar szakmacsoport képzéseiben az RFKB-k határozatai alapján országos szinten a jelenleg is oktatott szakképesítések 6 %-át fejleszteni, 22 %-át csökkenteni szükséges.

³ <http://www.oh.gov.hu/szakkepzes/szakkepzesi-iranyok/regionalis-fejlesztési-090612> (2009.07.17-i megtekintés)

A szabó szakképesítés két régióban (DA, NYD) jelenik meg fejlesztendőként, ezzel szemben a könnyűipari technikus szakképesítés ugyancsak kettőben (KM, NYD) mint csökkentendő jelenik meg. A Dél-dunántúli régióban a szabó szakképesítés ugyancsak csökkentendő.

Az iskolarendszerű képzésben minden régióban oktatott szakképesítések csak a *bőrdíszműves* és a *szabó* szakképesítés. A minden régióban oktatott és minden régióban szinten tartó szakképesítés csak a könnyűipari szakmacsoportban található, ez a *bőrdíszműves* szakképesítés.

Az adott szakmacsoporton belül arányaiban a legkevesebb szakképesítést öt szakmacsoportban oktatnak, sajnos ezek között van a *könnyűipar* szakmacsoport is. Ugyancsak arányaiban, az adott szakmacsoporton belül a legmagasabb csökkentendő értéket hat szakmacsoport kapta, köztük van a *művészet, közművelődés, kommunikáció* és a *könnyűipar*.

Összegezés

A könnyűipar iskolarendszerű szakemberképzése nincs kedvező helyzetben. A középfokú oktatás a többi szakmacsoporthoz képest hátrányosan alakul, ami nem könnyíti meg az ágazat helyzetét sem.

A közoktatási intézmények szembesülnek azzal a ténnyel, hogy régiójukban mely szakmák oktatásához kapnak támogatást és melyeket nem engedélyeznek. Az információkat figyelembe véve az iskolarendszerű képzést végzőknek fel kell vállalniuk képzési profiljuk átalakítását. Keresniük kell a gazdasági élet szereplőivel való együttműködést. Lépést kell tartaniuk a munka világa által igényelt szakember felkészítési gyakorlattal, hiszen a legnagyobb kihívás a versenyképes szakképzés: csak magasabb szintű tudással lehet versenyelőnyt szerezni és a működő cégeket, vállalkozásokat fenntartani. Közös érdek, hogy az iskolák is hatékonyan ki tudják alakítani felnőttképzési tevékenységüket.

Irodalomjegyzék

1. A regionális fejlesztési képzési bizottságok határozatai a szakképzés irányairól és arányairól c., 2009.02.04-i elem-

zés

<http://www.oh.gov.hu/szakkepzes/szakkepzesi-iranyok/regionalis-fejlesztesi090612> (2009.07.17-i megtekintés)

2. ÁFSZ Közép-magyarországi Regionális Munkaügyi Központ statisztikai adatok
http://kmmk.afsz.hu/engine.aspx?page=kmmrk_statist_fo varos (2009.06.08-i utolsó megtekintés)
3. Bábosik Zoltán (2006): A nevelés és a szakképzés alapvető kérdései. In: Benedek András (szerk.): A szakképzés pedagógiai kérdései. Typotex Kiadó, Budapest. 99-126
4. Habók Anita, Szuchy Róbert (2007): A szakképzés helyzete az Európai Unióban. Új Pedagógiai Szemle, 2. sz.
5. Halász Gábor (2006): Előszó. In: Demeter Kinga (szerk.): A kompetencia – kihívások és értelmezések. Országos Közoktatási Intézet, Budapest. 7-13
6. Key Competences for Lifelong Learning – European Reference Framework
http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/doc42_en.htm (2009.07.15-i utolsó megtekintés)
7. Meeting of the OECD Education Ministers, Paris, 3-4 April, 2001 – Investing in Competences for All Communiqué (2009.07.15-i utolsó megtekintés)
<http://www.oecd.org/dataoecd/48/24/1870589.pdf>
8. Mihály Ildikó (2005): Oktatás és képzés 2010. Összefoglaló az Oktatás és képzés 2010 munkaprogram végrehajtásának tapasztalatairól készült közös európai jelentésről. (2009.07.15-i utolsó megtekintés)
<http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=2005-02-vt-mihaly-oktatas>
9. Oktatási és Kulturális Minisztérium, Közoktatási statisztikai adatok. (2009.07.15-i utolsó megtekintés)
http://db.okm.gov.hu/statisztika/ks07_fm/index.html
10. The European Qualifications Framework of Lifelong Learning. (2009.07.15-i utolsó megtekintés)
http://ec.europa.eu/education/lifelong-learning-policy/doc44_en.htm
11. Vágó Irén (2002): Az LLL fogalmának értelmezési lehetőségei a közoktatásban. Országos Közoktatási Intézet Kutatási Központ. (2007.11.29-i megtekintés). Új Pedagógiai Szemle
<http://www.oki.hu/oldal.php?tipus=cikk&kod=akademia-2002-Vago-LLL>